

УДК 343.01

А. М. Падалка
кандидат юридичних наук,
професор кафедри фінансових розслідувань
Університету державної фіскальної служби України

ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

Постановка проблеми. Наукові методика розслідування податкових злочинів, вчинених організованими злочинними групами, злочинними організаціями, спільнотою можливо розробити лише на базі виявлених і вивчених криміналістичних рис зазначених злочинів, тобто криміналістичної характеристики. Поки ж українськими вченими-криміналістами не розроблена вичерпна характеристика організованої злочинності в цілому, в тому числі податкових злочинів, скоєних організованими злочинними утвореннями. Зокрема розробка теоретичних основ криміналістичної характеристики злочинів, скоєних організованими групами, злочинними організаціями, спільнотою як окремої криміналістичної теорії відноситься до числа актуальних і перспективних проблем науки криміналістики.

Дослідження економічних злочинів, скоєних організованою групою, дозволяє визначити і охарактеризувати закономірності, пов'язані зі специфікою формування кримінальних колективів в структурі легальної господарської, фінансової діяльності, фіктивного підприємництва; функціонування організованих груп, злочинних організацій, спільнот і їх кримінальної діяльності; корупційних зв'язків з державними службовцями органів влади та управління як по горизонталі, так і по вертикалі, що забезпечують безпеку формування, функціонування організованих злочинних утворень і вчинення ними злочинів у сфері оподаткування, легалізацію злочинних доходів. Вважаємо, що вивчення зазначеної криміналістично значимої інформації – необхідна умова для побудови криміналістичної характеристики податкових злочинів, скоєних організованими злочинними утвореннями. Безсумнівно, розробка криміналістичної характеристики зазначених злочинів відноситься до числа складних проблем криміналістики. Для вирішення зазначеної проблеми потрібні нові ідеї, нетрадиційні підходи. У зв'язку з цим слід зазначити новий підхід у визначенні криміналістичної характеристики організованої злочинної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні положення криміналістичної характеристики організованої злочинності, у тому числі питання стосовно структури окремих методик розслідування злочинів, неодноразово були предметом дослідження в працях Р.С. Белкіна, О.М. Ва-

сильєва, А.Ф. Волобуєва, В.К. Гавло, Г.А. Густова, В.А. Журавля, І.М. Лузгіна, Г.А. Матусовського, Г.М. Мудьюгіна, М.П. Яблокова, та інших.

Метою статті є з'ясування сутності проблеми криміналістичної характеристики організованої злочинної діяльності у сфері оподаткування.

Виклад основного матеріалу. Різні підходи вчених до визначення поняття, структури криміналістичної характеристики злочинів свідчать про складність досліджуваного питання. Так, І.М. Лузгін розглядав криміналістичну характеристику злочинів, як інформаційну модель подій певного виду, що виконує евристичну, пізнавальну, організаційно-методичну та оціночну функції [2, с. 38]. О.Н. Колесніченко і В.О. Коновалова відзначали, що криміналістична характеристика – це система відомостей про криміналістично значущі ознаки злочину (спосіб, місце, обстановка), яка відображає закономірні зв'язки між зазначеними елементами [5, с. 42]. О.Ф. Лубін підкреслював, що характеристика – це випереджаючі відомості про закономірності функціонування об'єкта (предмета), які обумовлюють (диктують) закономірності розслідування [4, с. 221]. На нашу думку, зазначені аспекти криміналістичної характеристики злочинів не суперечать, а доповнюють, розкривають його зміст. У підручнику «Криміналістика» під редакцією професора В.Ю. Шепітько криміналістична характеристика розглядається як система відомостей про певні види злочинів, ознаки суб'єкта злочину, його мотиви, предмет посягання, обстановку, які мають значення для виявлення, розкриття цих діянь криміналістичними засобами і методами [5, с. 173].

Вирішення проблеми формування теорії криміналістичних характеристик, її понятійного апарату має дещо дискусійне явище, що призводить до змішування різних понять, нечіткості структури даної наукової категорії. Зокрема, не безперечна точка зору А.Ф. Облакова, який розглядає криміналістичну характеристику злочину, як модель кримінальної ситуації і супутніх йому обставин [3, с. 52].

Поступово криміналістична характеристика, як наукова категорія стала частиною навчальної програми курсу «Криміналістика» і самостійною темою дослідження з криміналістики, всі методики розслідування починаються з криміналістичної характеристики злочинів даного виду.

Деякі криміналісти стоять на позиції відсутності криміналістичної характеристики, та відстоюють думку про те, що для розслідування достатньо і кримінально-правової характеристики злочинів. Втім, на нашу думку, розробка теоретичних питань криміналістичної характеристики, розвитку її теорії і вдосконалення практичного використання її положень має важливе значення для вирішення завдань розслідування. Так, М.П. Яблоков у зв'язку з цим правильно стверджує, що поряд з кримінально-правовою і кримінологічною характеристикою злочинів слід виділяти суто криміналістичну та її загальні аспекти у вивченні будь-яких злочинів, об'єктивну можливість виявлення і криміналістичну своєрідність їхнього прояву зовні, що дозволяє цілком обґрунтовано говорити не тільки про криміналістичну характеристику індивідуального виду злочину, а й про криміналістичну характеристику злочину взагалі. Неоригінальний набір окремих кримінально-правових і криміналістичних відомостей, позбавлених новизни, серйозного наукового обґрунтування і методичної основи для встановлення кореляційних залежностей її елементів інші вчені вважають науковою абстракцією, що відноситься лише до роду або виду злочинів, що представляє собою криміналістична характеристика [8, с. 112].

Р.С. Белкін вважає, що криміналістична характеристика не виправдовує свого призначення, так як за її значенням можна визначити тільки опис способу вчинення будь-якого виду злочину. З огляду на це він робить висновок, що слід відмовитися від поняття «криміналістична характеристика злочину» і замінити його криміналістичним описом злочину та його обставин, що підлягають доказуванню з детальними криміналістичними коментарями [1, с. 165].

Криміналістична характеристика злочинів у науковому аспекті є теоретичною категорією криміналістики. Вона містить систему даних про загальні ознаки виду злочину, типові дії в обстановці, способи їх вчинення, механізм їх здійснення, інші обставини, що мають значення для розслідування. Основне призначення криміналістичної характеристики злочинів полягає в реалізації її даних в практичній діяльності розслідування. Її інформаційну базу становить послідовне накопичення даних, отриманих в результаті узагальнення судової і слідчої практики щодо відповідного виду (роду) злочинів.

У практичному аспекті криміналістична характеристика, будучи теоретичною базою процесу розслідування, сприяє оптимальному вибору слідчим напрямів розслідування як в цілому, так і на окремих його етапах. Узагальнені дані про ознаки злочинів даного виду, їх способи, обстановку вчинення діяння слідчий зіставляє з подією злочину, що розслідується і способом його вчинення і реалі-

зує з урахуванням сформованої слідчої ситуації на початковому і наступних етапах розслідування при висуненні версій, визначенні методів, прийомів і засобів розслідування. Позитивною особливістю криміналістичної характеристики, на нашу думку, є те, що вона включає не тільки інформацію, про ознаки злочину, а й складає опис властивостей, які мають значення для розкриття механізму злочину, характеру слідів, що залишились, умов вчинення злочину та характеристики особи злочинця.

По матеріалам практики, організатори злочинної діяльності в сфері оподаткування, як правило, розробляють складні, приховані технології економічних злочинів, які охоплюють декілька складів злочинних діянь. Особливістю організованої злочинної діяльності груп, злочинних організацій, спільнот корисливо-господарської спрямованості є вчинення ними сукупності злочинних діянь. Наприклад, організована злочинна група з метою привласнення бюджетних коштів та їх подальшої легалізації створює ряд фіктивних фірм, тобто здійснює декілька злочинних діянь, передбачених ст. 205 КК «Фіктивне підприємництво», ст. 191 КК «Привласнення майна», ст. 209 КК «Легалізація грошових коштів, одержаних злочинним шляхом» [6]. Нерідко економічні організовані злочини є базовими, а у податковій сфері – допоміжними, і навпаки. У зв'язку з цим актуальною для теорії методики розслідування є проблема розробки видових і комплексних методик розслідування податкових злочинів, скоєних ОЗГ.

Досліджуючи проблему криміналістичної характеристики організованої злочинності у сфері оподаткування, ми погоджуємося з науковими дослідженнями Г.А. Матусовського, який обґрунтовано стверджує, що характеристика самої групи, злочинної організації, членів такої групи відноситься до найважливіших елементів криміналістичної характеристики. У характеристиці організованої злочинної діяльності він виділяє організаційну структуру, стійкість функціонування, особистісну типологію членів організованої злочинної групи, обстановку і умови, предмет злочинного посягання, способи дії організованої злочинної групи, сліди злочину, додаткові ознаки організованої злочинної групи.

На наш погляд, перш за все в криміналістичній характеристиці організованої злочинної групи у сфері оподаткування необхідно, виділити:

- види (рівні) організованої злочинності;
- способи формування (створення) організованої групи;
- організаційні і інші принципи, що забезпечують функціонування даного виду злочину;
- форми корупційних зв'язків з державними службовцями владних і управлінських органів, що забезпечують безпеку формування, функціонування організованого злочинного угруповання і роз-

витку організованої злочинної діяльності, приховування її слідів, легалізацію злочинних доходів;
– особливості особистісних властивостей і рольових функцій членів організованої злочинної групи.

Запропонована нами система становить основу криміналістичної характеристики суб'єктів організованої злочинної діяльності. Закономірною метою будь-якого організованого злочинного діяння завжди є злочинний бізнес з метою незаконного збагачення і легалізації злочинних доходів в легальну економіку. У зв'язку з цим криміналістична характеристика податкових злочинів, скоєних організованими злочинними утвореннями, повинна включати елементи даного виду злочинів, що утворюють її структуру: відомості про типові технології злочинів, скоєних ОЗГ в сфері економіки, предмет злочинного посягання, обстановку вчинення злочинів даного виду, способи легалізації злочинних доходів, сліди і інші наслідки податкових злочинів, скоєних організованими злочинними групами.

Висновки. Викладене дозволяє представити криміналістичну характеристику злочинів, що вчиняються організованими злочинними утвореннями у сфері оподаткування, як систему даних, одержуваних в результаті узагальнення слідчої і судової практики, про види організованих злочинних утворень, типові способи їх формування та принципи функціонування, види і форми корупційних зв'язків; про особливості особистісних властивостей і рольових функцій членів організованої групи; про типові ознаки зазначених злочинів, що містяться (або відображених) у вигляді специфічних матеріальних і ідеальних слідів в способах податкових злочинів, в умовах і обстановці, в яких діяли члени організованого злочинного утворення, здійснювали легалізацію злочинних доходів, знання і використання яких необхідно для виявлення, розкриття, розслідування і запобігання зазначених злочинів.

Відомості про елементи і їхні зв'язки складають зміст криміналістичної характеристики.

Зазначене вище значення криміналістичної характеристики податкових злочинів, скоєних організованими злочинними групами, дозволяє криміналістичну характеристику розглядати як комплексне явище, яке є фактичним підґрунтям для розроблення наукових рекомендацій з розслідування злочинів. При розслідуванні конкретного злочину у сфері оподаткування, скоєного організованою злочинною групою, вихідна інформація про кримінальне правопорушення зіставляється з відомостями криміналістичної характеристики зазначених злочинів для виявлення подібності і відмінностей між ними і, відповідно до цього, – більш цілеспрямованого ведення слідства, висунення і перевірки версій, вибору слідчих дій, тактичних комбінацій та тактичних прийомів розслідування.

Література

1. Белкин Р. С., Аверьянова Т. В., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика : учеб. для вуз. 2-е изд., перераб. и доп. М. 2005. 992 с.
2. Лузгин И. М. Моделирование при расследовании преступлений. М. 1981. 152 с.
3. Облаков А. Ф. Криминалистическая характеристика преступлений и криминалистические ситуации: учеб. пособие. Хабаровск: Хабаровская высшая школа МВД СССР, 1985. 87 с.
4. Лубин А. Ф. Методология криминалистического исследования механизма преступной деятельности: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Новгород, 1997. 337 с.
5. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений: учебное пособие. Харьков: Харьковский юридический институт, 1985. 93 с.
6. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року / станом на 6 жовтня 2017 року // URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
7. Шепітька В. Ю. Криміналістика: підручник 4-е вид., переробл. і допов. Харків, 2008. 464 с.
8. Яблоков Н. П. Криминалистическая характеристика преступления и типичные следственные ситуации как важные факторы разработки методики расследования преступлений. Вопросы борьбы с преступностью. 1979. Вып. 30. С. 110–122.

Анотація

Падалка А. М. Проблема криміналістичної характеристики організованої злочинності у сфері оподаткування. – Стаття.

В статті досліджується проблема розробки криміналістичної характеристики, як основоположного елементу методики розслідування організованої злочинності у сфері оподаткування.

Ключові слова: криміналістична характеристика, організована злочинність, методика розслідування, проблема криміналістичної характеристики організованої злочинності, організована злочинність у сфері оподаткування.

Аннотация

Падалка А. Н. Проблема криминалистической характеристики организованной преступности в сфере налогообложения. – Статья.

В статье исследуется проблема разработки криминалистической характеристики, как основополагающего элемента методики расследования организованной преступности в сфере налогообложения.

Ключевые слова: криминалистическая характеристика, организованная преступность, методика расследования, проблема криминалистической характеристики организованной преступности, организованная преступность в сфере налогообложения.

Summary

Padalka A. M. The problem of forensic characterization of organized crime in the field of taxation. – Article.

The article examines the problem of developing a forensic characteristic as the fundamental element necessary for the investigation of organized crime in the field of taxation.

Key words: forensic characteristic, organized crime, investigation method, the problem of criminological characteristics of organized crime, organized crime in the field of taxation.